

Raamat Uue Maailma põliselanike päritolust

Березкин Ю. Е. Мифы заселяют Америку: Ареальное распределение фольклорных мотивов и ранние миграции в Новый Свет. Москва: Объединенное гуманитарное издательство 2007, 360 лк.

Venemaa Teaduste Akadeemia Antropoloogia- ja etnograafiamuuseumi (Kunstkamera) Ameerika osakonna juhataja, Sankt-Peterburi Euroopa Ülikooli õppejõu ja Venemaa tuntuima amerikanoloogi Juri Berezkini uus raamat annab ülevaate Ameerika ajaloost enne kontakte Euroopaga. Tuginedes arheoloogia, etnograafia, lingvistika, rahvaluule ja mütoloogia materjalidele, pakub autor oma stsenaariumi Põhja- ja Lõuna-Ameerika asustamisest.

Kuidas on indiaanlased saanud ookeani taha? 16. sajandil arvati neid iisraeliitide järeltulijateks, kes rändasid laiali pärast Samaaria hävitamist assüürlaste poolt. Teise hüpoteesi kohaselt migreerusid nad Aasiast, Ameerika pole ju Siberist kuigi kaugel. Kuid muistsed rändamisteed pole siiani päris selged. Kindel on see, et indiaanlased olid asustanud Ameerika mandri juba 11 500–11 000 aastat tagasi. Seda tõestavad Clovis'e kultuuriga (ca 11 200–10 900 aastat tagasi) seotud arheoloogilised materjalid.

Autori arvates ei kuulu Ameerika asustamine puhtalt arheoloogide uurimisvaldkonda. Ta kasutab probleemi lahendamisel varem kasutamata jäänud või mitte päris kvalifitseeritult kasutatud allikaid – mütoloogia-alaseid materjale, nimelt analüüsib ta rahvaluulelis-mütoloogiliste motiivide areaalset levikut. J. Berezkin rõhutab, et müütide võrdlemine ei saa kuidagi asendada arheoloogilisi fakte, kuid need materjalid rikastavad rekonstruktsiooni oluliselt. Ta ei anna vastust küsimusele, kuidas Ameerika asustati, vaid esitab hoopis uusi küsimusi ja loodab teha oma analüüsiga mõned asjad selgemaks.

J. Berezkin on kogunud ja võrrelnud indiaani tekste juba veerand sajandit. Monoograafias ei vaatle ta üksnes Ameerika mütoloogiaid: indiaani ja eskimo mütoloogiate kõrval käsitleb ta ka Vaikse ookeani looderanniku rahvaste omi. Alaska on kultuuriliselt tihedalt seotud Tšukotkaga, Tšukotka omakorda Kamtšatka ja Kolõmaga, Kolõma Jakuutiaga jne. Autor on veendunud, et ühe areaali naaber- ja kaugemate aladega seostamata uurimine võib moonutada tervikpilti, sest kõik maailmas toimuv (eriti puudutab see mütoloogiat) on ühtne protsess. Ta toob järgmise näite. Mere põhjast mulla toomise müüdi versioonid Ida-Euroopas ja Siberis on kindlas suguluses. Vaevalt on ka Põhja-Ameerika omad tekkinud sõltumatult, kui arvestada geograafilist lähedust Siberiga. Kuid sukelduja müüt on laialt levinud ka Indias. Kas see tähendab Siberi ja India kontakte või siis on Lõuna-Aasia müüdid tekkinud iseseisvalt? Sellisel juhul võib oletada ka Ameerika müüdi sõltumatut teket.

Autori andmebaas sisaldab kümneid tuhandeid tekste. Uurimuses käsitletavaid motiive on ta otsinud umbes 25 000 tekstist. Lisaks on tal katalogiseeritud ka kümnekond tuhat Euraasia ja Austraalia teksti.

Raamatu põhiosa moodustavad kaks suuremat suhteliselt iseseisvat peatükki. Esimese peatüki “Uue Maailma etnokultuuriline kaart eurooplaste ilmumise ajaks ja selle kujunemine (arheoloogia ja keeleteaduse andmetel)” pealkirigi ütleb, et selles käsitletakse Ameerika põlisrahvaid enne Kolumbuse jõudmist sinna. See on väärtuslik kui esimene venekeelne ülevaade lingvistika, arheoloogia, geneetika ja antropoloogia andmetest Uue Maailma iga põlisrahvarühma kohta. Süsteemset teavet Ameerika minevikust polnud vene keeles seni kahjuks ilmunud. Toetudes vanimatele arheoloogilistele leidudele, uusimatele lingvistilistele andmetele, migratsioonisuundadele ja -põhjustele ning keeleliste kontaktidele esitatakse ülevaade kultuuriliste kontaktide põhisuundadest, mis kindlasti mõjutasid mütoloogiliste motiivide levimist. Peatükk ei sisalda üksikasjalikku Ameerika ajalugu, kuid annab ettekujutuse Uue Maailma 600 etnilisest rühmast, kellelt pärinevad töös käsitletud mütoloogiamaterjalid.

Keeleteaduse osas toetub autor “konservatiivse” suuna esindajale Lyle Campbellile. Peatükis esitatakse materjal *kultuuriareaalide* kaupa, pidades selle termini all silmas deskriptiivset, mitte ajaloolist üksust. Autori arvates on mütoloogilised motiivid migratsioonide, assimilatsiooniprotsesside, vastastikuste mõjude ja kultuuriliste laenamiste tõttu seotud mitte niivõrd keelte, kuivõrd kultuuriareaalidega, mis ei kattu tavaliselt keelealadega. Kümne aastatuhandega võisid ju keeled kaotada nende sugulusele viitavaid tunnusoone või üldse kaduda, kuid kultuuri ja traditsiooni (ka mütoloogiliste motiivide) jäljeta katkemiseks peab vastav populatsioon igasuguste kontaktideta välja surema. Aga see on peaaegu võimatu.

Füüsilise antropoloogia materjalide põhjal teeb autor kokkuvõtte, et Ameerika asustamise aegadest kuni Kolumbuse maabumiseni vahetusid indiaanlaste antropoloogilised tunnusooned nii oluliselt, et vaevalt võis see teoks saada uute geenide sissevooluta Aasiast.

Raamatu teises osas “Mütoloogia ja rahvaluule ajalooliste rekonstruktsioonide materjalina” jõuab autor motiivide levimise sisulise analüüsini ja esitab uurimuse tulemused.

J. Berezkin defineerib *motiivi kui erinevates tekstides leiduvat igasugust episoodi või kujundit või episoodide ja kujundite kombinatsiooni*. Tema käsitluses on mütoloogilised motiivid *replikaatorid* ehk isekopeeruvad kultuurielemendid. Erinevalt Stith Thompsoni motiivi-definitsioonist ei ole Berezkinil motiiv minimaalne element, vaid suvaline korduv element või struktuur, mis väikeste muutuste ja mutatsioonidega eksisteerib kultuuris valmiskujul. Mida keerulisem on motiiv, seda kitsam on selle ajaline ja ruumiline levik, ning mida lihtsam ta on, seda laiem on tema leviala. Ühete ja samade motiivide taassünni võimalikkus on vähetõenäoline. Kui erinevate mütoloogiate motiivide sarnasus või erinevus on korrelatsioonis mingite välisoludega (sotsiaalpoliitiline olukord, loodustingimused), siis on võimalikud tüpoloogilised seletused. Vastasel juhul tundub tõepärane ainult geneetiline lähedus. Ka kõige kaugemate rahvaste mütoloogiast võib leida analoogiaid. Arvestades ühete paralleelidega ja jättes teised tähelepanuta on võimalik rekonstrueerida igasugust ajalookäiku. Kuid sadade motiivide üheaegsel arvessevõtmisel on selline manipuleerimine võimatu.

Erinevalt motiividest ei ole süzeed replikaatorid ja rekonstrueerimisel ei saa neid kasutada. Küll aga toetub J. Berezkin oma töös nii elementaarsetele kui ka nn süzeesid moodustavatele motiividele. *Mütoloogia* ja *folkloor* on Berezkini töös sünonüümsed terminid, sest käsitletavas aspektis ei erine nad žanriliselt ega süzeede poolest.

S. Thompsoni motiiviregistri kasutamine areaalide- ja regionidevaheliste seoste välja selgitamiseks on Berezkini arvates piiratud. Register on mõeldud üksikute tekstide, mitte traditsioonide formaliseeritud kirjeldamiseks. Iga tekst sisaldab paljusid elementaarseid motiive ja kümnete tuhandete tekstide puhul teeb see töötlemise võimatuks. Ka Euroopa rahvaluulel põhinev klassifikatsioonisüsteem pole päris õige, sest näiteks indiaani müütides puuduvad pahatihti piirid antro- ja zoomorfsete tegelaste, reaalse ja üleloomuliku maailma vahel jne. Põhiprobleem on aga selles, et motiiviregistrid ei sisalda tekstide resümeeid, nendes on ainult viited allikatele. Sellepärast on S. Thompsoni register J. Berezkini töös abistanud publikatsioonide otsimisel.

Erinevate rahvarühmade rahvaluuleandmete statistiliseks töötlemiseks tuli uurimuse raames luua Uue Maailma folkloori ja mütoloogia andmebaas. Selle töö käigus piiritleti etno-territoriaalsed üksused, mille järgi siis fikseeriti motiive. Raamatu kaartidel ja skeemidel on esitatud 1020 motiivi jaotus Ameerika 154 areaalis Tulemaa saartest Alaskani. Peale nende on kaasatud ka 11 Kaug-Ida areaali Tšukotkast Jaapanini. J. Berezkin toob tabelina areaalsete klastrite nimistu koos nendesse kuuluvate etniliste rühmadega. Areaalide geograafilist paiknemist on võimalik näha vastavatelt kaartidelt.

Areaalsete traditsioonide lähedusastme selgitamiseks on töös kasutatud faktoranalüüsi (peakomponentide meetodit), mille abil on kindlaks tehtud algtoonuste (rahvaluulelis-mütoloogiliste traditsioonide) hajuvuse omaväärtus eritelgedel (põhikomponentidel) ja vaadeldud algtoonuste variatiivsust. Iga telg on seejuures iseseisev ja näitab ühte tendentsi. Kontinentidevahelises mastaabis osutusid tendentside juures tähtsaks neli esimest komponenti, ülejäänud puudutasid kitsama levikuga motiive. Kasutatud statistikaprogramm on võimaldanud kindlaks teha ka iga motiivi osatähtsuse vastava tendentsi kujunemisel. Kõige enam mõjutavad üldpilti need motiivid, mis on iseloomulikud traditsioonide maksimaalsele arvule ja samas on seotud kindlate piirkondadega.

Järgnevalt esitab J. Berezkin andmete töötlemisel saadud tulemused nelja põhikomponendi puhul. Vastavaid tulemusi illustreerivad ka kaardid raamatu lõpus. Iga motiivikompleksi juures iseloomustab autor lühidalt mõningaid motiive, mis mõjutavad vastava tendentsi kujunemist. Raamatus iseloomustatud motiivid moodustavad vaid pisut üle 5% kasutatud materjalidest. Iga motiivi juures on märgitud ka rahvad, kellelt on neid kirja pandud. Allikaviited ja tekstide venekeelsed resümeeid on kättesaadavad internetis aadressil www.ruthenia.ru/folklore/berezkin.

Esimese põhikomponendi puhul ilmneb suurim lahknevus Põhja-Ameerika (Kanada ja USA) ja Amazonase piirkonna vahel. Põhja-Ameerikas on näiteks levinud ka meile tuttavad motiivid sukeldujast või kujust kuukettal jne. Teise põhikomponendi puhul on maksimaalseid erinevusi Põhja-Ameerikas. Erinevaid motiivikomplekse nimetab J. Berezkin tinglikult Kesk-Ameerika ja Loode kompleksiks. Vähemal määral analoogsed erinevused ilmnevad ka Lõuna-Ameerika mütoloogiates. Üsna ootamatult ilmnevad autori sõnul paralleelid Põhja-Ameerika looderanniku ja Lõuna-Ame-

rikas Andidest ida poole jääva ala mütoloogiate vahel, minnes mööda Kesk-Ameerikast.

Kolmas põhikomponent fikseerib erinevusi Euraasia ja Ameerika traditsioonide vahel. J. Berezkin nimetabki neid vastavalt Euraasia ja Ameerika indiaani kompleksiks. Ameerika indiaani kompleksi moodustavad motiivid, mis on iseloomulikud indiaanlastele üldse ja populaarsed nii Lõuna- kui ka Põhja-Ameerikas. Teise põhikomponendiga sarnaselt näitab neljaski põhikomponent mütoloogiate erinevusi peamiselt Põhja-Ameerikas. Kahe motiivikompleksi – Lääne- ja Ida- – piiriks on Kaljumäestik Põhja-Ameerika lääneosas, mis on ka Vaikse ja Atlandi ookeani vesikondade veelahkmeks. Kumbki kompleks on jälgitav ka Lõuna-Ameerikas.

Kokkuvõtvast osas tutvustab raamatu autor migratsioonide võimalikke suundi Uue Maaailma asustamise varasematel etappidel, põhinedes peamiselt rahvaluulelis-mütoloogiliste motiivide levimistendentsidel. Üheks märgatavaimaks tendentsiks on Põhja-Ameerika kompleksi motiivide suhteliselt suur kontsentratsioon Lõuna-Ameerika lõunaosas. Sellel on vastavusi arheoloogilistes faktides. Teine selge tendents on sarnased elemendid Lõuna-Ameerika idaosas ja Põhja-Ameerika loodeosa mütoloogiates. Asjasse süvenemata võib seda küll põhjendada sarnaste looduslike ja majanduslike oludega (veeressursside suurem tähtsus võrreldes muu territooriumiga), kuid vaevalt saab üksnes sellega seletada nii spetsiifiliste mütologeemide sõltumatut tekkimist.

Üks mitmekesisemaid ja rikkalikemaid motiivikogumeid on ranniku salishite (USA loodeosa ja Kanada edelaosa) mütoloogias, mis kuulub korruga Loode (II põhikomponent) ja Lääne (IV põhikomponent) motiivikompleksi. Just nimelt siin pidid mööda Vaikse ookeani rannikut liikunud varasemad asunikud jõudma jääst vabadele ja asustamata aladele ning liikuma siis edasi Andideni ja ka Lõuna-Ameerika idaosas. Sellise rekonstruktsiooni võimaldavad teha mütoloogia-alased materjalid. On võimalik, et salishid on Ameerika esimese asustamislaone esindajate vahetud järglased.

Väga erinevaid motiive on kontsentreerunud ka areaalis, mis jääb Suure järvistu ja Kaljumäestiku vahele. Siin polnud erinevate rahvaste liikumiseks mingeid takistusi. Suure tasandiku mütoloogiliste motiivide põhiosa on rahvastevahelise iseloomuga ja nähtavasti mingi vana elanikkonna pärand, kelle keeled pole säilinud.

Uue Maaailma tüüpilisi ja vahel isegi unikaalseid motiive, mis pole või on vähe levinud Euraasias, leidub enamjaolt Põhja- ja Lõuna-Ameerika veelahkmetest ida pool. On tõenäoline, et just siin on säilinud esimeste asunike vana pärand, ja läänepoolsematele aladele tulid peale uued ümberasujad.

Eskimote kultuurilugu on üsna keeruline. Esiteks segunesid eskimotega hilisemad tulijad Aasiast, teiseks ammutasid nad endasse varasemaid Alaska migrante, kolmandaks mõjutasid kõiki Alaska mütoloogiaid eri aegadel nii lõunapoolsed kui ka Kirde-Aasia rühmad.

Nii Põhja- kui ka Lõuna-Ameerikas esinevatel Ida kompleksi motiividel on paralleele Aasias Vaikse ookeani rannikul. See võib viidata asjaolule, et need rannikurühmad jõudsid Ameerikasse mandirahvastest varem või vähemalt mängisid tähtsat rolli asustamisprotsessi varasematel etappidel. Liikudes Kaug-Idas Tšukotkast Jaapani poole, jääb Põhja-Ameerika motiive järjest vähemaks ja suureneb Amazonase

motiivide osatähtsus. Juba 19. sajandil välja selgitatud paralleele Amazonase ja Melaneesia mütoloogiate vahel võib seletada raskesti ligipääsetavates pagulates säilinud muistse Ida-Aasia pärandiga. Võib oletada, et mööda nüüdseks üleujutatud Vaikse ookeani rannikuriba Põhja- ja siis Lõuna-Ameerikasse jõudnud varased migrantid töid Uude Maailma samalaadseid motiive, mis jõudsid Ida-Aasiast ka Uus-Guineasse.

Enamik Põhja-Ameerikas, Kesk-Ameerikas ja Andides levinud motiive ei saanud Uude Maailma esimeste tulijatega, vaid jõudsid sinna hiljem. Paljudel Põhja-Ameerika motiividel on paralleele Lõuna-Siberis. Amazonase piirkonnas levinud motiive võib pidada kronoloogiliselt kõige vanemateks. Mõned neist on levinud peale Melaneesia ka Aafrikas, inimese algkodus. Kas Amazonase mütoloogia kandjad pääsesid Uude Maailma mööda Alaska rannikut või läbi Kesk-Alaska, on vähem tähtis kui sellise migratsiooni fakt ise.

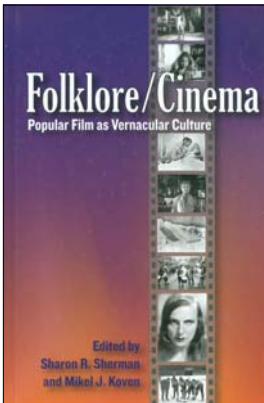
Motiivide transregionaalse leviku üldpilt ja suure materjalihulga statistilise analüüsi tulemused tõestavad, et erinevalt keerulistest süžeedest on motiivid püsivad ja säilivad kaua. See võimaldab muistsete mütoloogiate rekonstrueerimist. Uurimuse üks tulemusi on ka järeldus, et kui rahvaluule ja mütoloogia on üldse korrelatsioonis sotsiaalsete loodusfaktoritega, siis väga vähesel määral. Loodustingimused ja majandusvorm võivad vaid mõjutada motiivide valikulist laenamist, kuid vaevalt suudavad nad tekitada ühtesid ja samu motiive.

Raamatu lühikeses ingliskeelses kokkuvõttes esitatakse uurimuse peamised tulemused. Tekstiosale järgneb terve hulk kaarte, mis illustreerivad üksikute keelte ja keeleperede, arheoloogiliste kultuuride ja traditsioonide ning mütoloogiliste motiivide levikut Põhja- ja Lõuna-Ameerikas. Ulatuslik bibliograafia hõlmab ligi 900 nimetust, peamiselt ingliskeelseid trükiseid. Raamatu lõpus on ka etnolingvistiliste rühmade register, mis hõlbustab konkreetsete rahvanimetuste otsimist tekstis.

J. Berezkini uurimus ei ole ainult arheoloogide ja etnoloogide õppevahend. Olen veendunud, et see pakub huvi ka laiemale lugejaskonnale. Olgu lisatud, et raamat on kirjutatud ladusas keeles, mis ei koorma lugejat liigselt kuiva terminoloogiaga.

Nikolay Kuznetsov

Raamat, mis avardab folkloristika piire

Folklore/Cinema. Popular film as Vernacular Culture. Sharon R. Sherman & Mikel J. Koven (toim). Logan, Utah: Utah State University Press 2007. 232 lk.

Kas folkloristika vaatenurk on pädev tänapäeva visuaalse kultuuri, täpsemalt filmikunsti sisulistesse ja vormilistesse rikkustesse süüvimisel? Missuguseid seoseid on üldse kinol ja folklooril? Möödunud aastal ilmunud Sharon R. Shermani ja Mikel Koveni koostatud ja toimetatud artiklikogumik *Folklore/Cinema. Popular film as Vernacular Culture* (*Folkloor / Kino. Populaarne film kui rahvakultuur*) pakub nendele küsimustele mitmeid huvitavaid vastuseid. Artiklikogumiku koostajad on seadnud eesmärgiks ühen-

dada akadeemilise folkloristika ja filmiuuringud ning pakkuda huvitavat lugemist ja mõtlemisainet mõlema poole huvilistele.

Kogumikku koondatud üksteist peamiselt ameerika, aga ka kanada antropoloogide, filmiuurijate, folkloristide ja kirjandusteadlaste kirjutatud käsitlust keskenduvad filmidele, mille puhul nähakse otsest või kaudset seost pärimuskultuuriga. Jutt käib linateostest, mis mingil moel kas kasutavad või arendavad folkloristlikku ainet. Raamatu toimetajate kirjutatud sissejuhatuses pakutakse kahele lähtenurgale filmikunsti ja folkloori omavahelistest seostest ka täpsem määratlus. *Folkloorne e folkloristlik film* on keskendunud folkloorile. Selle on totnud folkloristid või folkloorist huvitatud filmitootjad. Niisugused filmid on omamoodi dokumentalistika, mis jäädvustab lavastamata sündmusi, et anda kultuurikohast informatsiooni. Selliseid filme võib määratleda ka omalaadsete etnodokumentidena, mis keskenduvad traditsioonide vastastikusel mõjutatusel olevate ekspressiivsete vormide näitamisele. Folkloristlikku filmi on viljelenud kogumiku üks koostaja ja toimetaja Sharon R. Sherman, kes on nii folklorist kui ka iseseisev filmitegija. Muu hulgas on ta teinud näiteks filme ja videoid Andide traditsioonidest, noorte meeste muusikaharrastusest, üleloomulike kogemuste jutustamisest.

Filmifolkloor on käesoleva kogumiku teine vaatepunkt. Selle all mõistetakse folkloori, mis on sündinud ja eksisteerib enamasti fiktsioonilise sisuga filmis. Originaalkontekstist väljavõetult võib see pärimus funktsioneerida samamoodi kui folkloristlikus filmiski. Filmifolkloor kasutab ja võimendab teatud stereotüüpe (ideoloogiaid) ja tähendusi ning teatud rühm inimesi kasutab neid kui tõeseid. Seda suunda on oma varasemates töedes arendanud raamatu teine toimetaja, folklorist ja etnoloog Mikel Koven, kes on spetsialiseerunud filmi, televisiooni ja linnamuistendite uurimisele. Näiteks artiklis "Buzz Off! The Killer Bee Movie as Modern Belief Narrative" (*Contemporary Legend* NS 4, 2001) käsitleb M. Koven tapjamesilaste filmi ("Deadly Invasion: The Killer Bee Nightmare" (USA 1995)) kui tänapäeva ühiskonna inimeste mitmeid hirme ja stressi kajastavat usundilist juttu.

Raamatu koostajad on artiklid sisulise, aga peamiselt meetodilise lähenemise poolest jaganud nelja ossa: 1. filmi(line) folkloor (*filmic folklore*) ja autentsus, 2. transformatsioon, 3. läbi folkloori prillide ning 4. lõhe ja ühinemine (disruption and incorporation). Tegelikult on kogumiku 11 artiklit erinevatel filmiallikatel põhinevad süvitsiminevad uurimused, mida on raske ülevaates kasvõi põgusaltki avada. Püüan järgnevalt lühidalt refereerida iga alajaotuse ühte mulle enim meeldinud käsitlust.

Raamatu esimene peatükk keskendub postmodernsele probleemiasetusele, mida Regina Bendix iseloomustab kogemuse autentsusena. Kogumiku esimesed kolm artiklit tuvastavad folkloorsete filmide “autentse” etnograafilise kogemuse edasiandmise teid. Autorid Gillian Helfield, Julie LeBlanc ja Rebecca Prime jälgivad oma artiklites filmitegijate autentsuseotsinguid kohtades, kus folkloor on nüüdseks kaotanud oma autentsuse, kuidas popkultuuri meediumi (filmi) vahendusel on folkloristlik kogemus saanud postmodernseks. Näiteks Kanadas Quebecis toodeti 1960. aastatel terve rida folkloristlikku ainekäsitlevaid lühikesi dokumentaalfilme. Nende süünd oli tingitud sotsiaalpoliitilistest oludest ning Quebeci prantsuskeelse kogukonna identiteediotsingutest. Kanada filmiuuriija Gillian Helfield jälgis oma artiklis “Il y avait un’fois’ (Once upon a time): Films as Folktales in Québécois Cinéma Direct”, kuidas selle ajastu filmides äratati ellu talupojakultuur, kasutades prantsuse-kanada rahvajutte. Lausa äratuntavalt võis neidsamu jutuelemente kohata ka filmide struktuuris (teekonna, saabumise-lahkumise motiivid, rahvajuttudele tüüpiline raamjutustust kasutav esitus jm). Kogu pärimuskultuuriga seotud aines ning folkloori ikonograafilised ja narratiivsed elemendid töid filmis esile sidemed Quebeci prantsuskeelse kogukonna ajaloo ja kultuurilise minevikuga.

Transformatsioon on keskne teema nii klassikalistes rahvajuttudes kui ka populaarsetes filmides. Holly Blackford on analüüsinud traditsiooniliste jutumotiivide kasutamist ulmefilmides “AI: Artificial Intelligence” (2001), “WarGames” (1983), “Tron” (1982), “The Computer Wore Tennis Shoes” (1969), “Terminator 2: Judgment Day” (1991) ja “Star Trek” (1966). Tegelikult annab juba artikli pealkiri “PC Pinocchio. Parents, Children, and the Metamorphosis Tradition in Science Fiction” mõista, misuguse muundumise liigiga on tegemist. Nimelt leiab autor kõigest eelpool nimetatud filmidest motiivi, kus inimene muutub arvuti-sarnaseks või arvuti (või muu tehnika) omandab inimlikud jooned. Väidete tõestamiseks võtab autor appi Vladimir Proppi “Rahvajuttude morfoloogiaga” ja Stith Thompsoni “Rahvajuttude motiiviregistri”. (Sama võtet kasutatakse veel mitmes kogumiku artiklis.) Nagu muinasjutus puunukk Pinocchiost, rajanevad ka need filmid vastandusel inimlik–mitteinimlik, et väljendada tugevat humanistlikku agendat. Paljudes tehnika elustumise filmides püstitatakse küsimus loojate vastutusest loodu ees(t).

Raamatu kolmanda osa uurimustest oli minu silmis paeluvaim Margarete Johanna Landwehri analüüs muinasjutu kui traumanarratiivi kasutamisest Helma Sanders-Brahms’i filmis “Germany, Pale Mother”. Autobiograafiline film on valminud 1980. aastal ja jutustab autori lapsepõlvkogemustest ja tema ema Lene saatusest sõjajärgsel Saksamaal. Filmi looja on kasutanud nn jutt jutus tehnikat, kus samaaegselt filmi süžeeaga jutustab ema Lene oma tütrele muinasjuttu röövlist peigmehest (ATU 955). Filmi lähem analüüs näitab, et muinasjutu sisu ja vorm ning jutustamine kui selline on kinematograafilise narratiivi ideega seotud vägagi mitmel olulisel sisulisel ja funktsioonilisel tähendustasandil. Vastandades fiktsioonilist muinasjutumaailma Sak-

samaa karmile reaalsusele kritiseerib filmi autor nii sõja õudusi kui ka patriarhaalset sõjajärgset ühiskonda, tuues esile jutustamise jõu ja tähtsuse. Jutuvestmine on tegevus, mis võimaldab muuta kuuldavaks sõja üle elanud naiste hääle ja loob luua distantsi traumaatilise minevikuga, et tulla sellega toime olevikus.

Enesetunnetus, võimusuhted ja “kultuuriline teine” on kogumiku viimase artikli (neljandas osas) “Beyond Communitas. Cinematic Food Events and the Negotiation of Power, Belonging, and Exclusion” põhiteema. Missouri Ülikooli ameerika filmi ja folkloori õppejõud Luanne Roth arutleb siin, kuidas toit ja toidukultuur võivad olla rassilise ja kultuurilise identiteedi määrajateks. Ta analüüsib oma artiklis mitut toidutraditsioone käsitlevat filmi, sealhulgas ka eesti vaatajatele ilmselt tuntuimat romantilist filmi “My Big Fat Greek Wedding” (“Mu suur paks kreeka pulm”, 2002). Autor tõdeb, et toidukultuuri jälgides on võimalik aru saada, kuidas perekondlikud toidutraditsioonid sotsialiseerivad, kasvatavad ning toovad esile võimu ja sidemete dünaamika. Artiklis vaadeldud filmid toovad esile usaldamatuse teiste kultuuride suhtes ja hirmu seguneda nende kultuuridega, aga ühtlasi ka samaaegse loomupärase soovi kogeda seda “teist”.

Folklore / Cinema pakub muu peale eelnimetatute teisigi huvitavaid uurimusi, kasvõi näiteks tänapäeva õudusfilmide ja fantaasiafilmide seostest folkloori ja pärimuskultuuriga. Minu arvates on aga kõiki kogumiku uurimusi ühendavaks teljeks asjaolu, et siin käsitletud filme osatakse näha kui filmikunsti abil loodud uusi kultuurilisi tekste, kus filmikunsti mõjukas visuaalne maailm kasutab, ühendab ja miksib pärimuskultuuri erinevaid avaldusi, sh folkloori, luues nõnda uusi tähendusi ning avades ja seletades maailma meie ümber.

Neid käsitlusi lugedes tabasin end mitmel korral mõtisklemast eesti nõukogude aja kultusteoste, näiteks “Viimse reliikvia” (1969), “Kevade” (1969) ja mitmete Sulev Nõmmiku filmide üle. Mõni aasta tagasi Tartu Ülikoolis valminud Anu Põrki bakalaureusetöös ilmnes, et paljud eestlased on neid filme, eriti “Viimset reliikviat”, vaadanud paarkümmend ja isegi rohkem kordi. Minu teada ei ole nende filmide fenomeni kohta siiani ilmunud ühtegi kõnealuse kogumikuga võrreldavat teaduslikku käsitlust. Folkloristid on mitmes uurimuses küll tõdenud, kuivõrd on mainitud filmid rikkastanud eestlaste keelekasutust, aga kas ja kuivõrd võime neile kinoteostele läheneda ka kui etnograafilistele või nõukogude aja eestlaste ideoloogia ja rahvusliku identiteedi peegeldajatele? Need küsimused ootavad siiani vastamist.

Eda Kalmre

BOOK REVIEW

Extending the Boundaries of Folklore Studies

Sherman, Sharon R. & Koven, Mikel J. (eds). 2007. *Folklore/Cinema. Popular Film as Vernacular Culture*. Logan, Utah: Utah State University Press. 232pp.

Review of the book by Estonian narrative researcher Eda Kalmre is available in English in vol. 40 of *Folklore: Electronic Journal of Folklore* (<http://www.folklore.ee/folklore/vol40/books.pdf>).

A Book on the Origin of the Indigenous Peoples of the New World

Березкин Ю. Е. 2007. Мифы заселяют Америку: Ареальное распределение фольклорных мотивов и ранние миграции в Новый Свет. Москва: Объединенное гуманитарное издательство, 360pp.

Review of the book by Estonian folklorist Nikolay Kuznetsov is available in English in vol. 38 of *Folklore: Electronic Journal of Folklore* (<http://www.folklore.ee/folklore/vol38/books.pdf>).